

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, к. і. н., доцента Гутник Марини Валеріївни

на дисертаційну роботу Коваль Юлії Юріївни

«Науково-освітня, організаційна та громадська діяльність академіка

АН УРСР М. П. Барабашова (1894–1971)»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за

спеціальністю 032 – Історія та археологія

Детальний аналіз дисертаційної роботи Коваль Юлії Юріївни на тему «Науково-освітня, організаційна та громадська діяльність академіка АН УРСР М. П. Барабашова (1894–1971)», що представлена для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», дає змогу зробити комплексний висновок щодо її актуальності, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності та значущості отриманих результатів, наукової новизни, теоретичної та практичної цінності, надати загальну оцінку дисертації.

1. Актуальність теми та зв'язок з науковими планами і програмами.

На сучасному етапі розвитку досліджень у галузі історії науки і техніки одним із пріоритетних напрямів стали науково-біографічні дослідження, спрямовані на проведення реконструкції історичних процесів через призму життя та діяльності конкретних особистостей. Аналіз змісту дисертації Коваль Ю. Ю. дає підстави стверджувати, що дослідження присвячене важливій історичній постаті, видатному ученому, академіку АН УРСР Миколі Павловичу Барабашову. Результати наукової, педагогічної і громадської діяльності академіка М. П. Барабашова отримали широке визнання. Науковий доробок ученого у галузі планетології є значним не тільки для вітчизняної науки, але й міжнародної наукової спільноти (світові дослідження Сонячної системи). Академік М. П. Барабашов є одним із авторів та редакторів унікального видання – першого «Атласу зворотного боку Місяця», який було використано для

створення глобуса Місяця. Також М. П. Барабашов був талановитим педагогом, блискучим лектором, викладав у багатьох закладах вищої освіти. За свідченням учнів, його лекції завжди відзначалися високою ерудицією і майстерністю слова. Як організатор науки академік Барабашов зробив беззаперечний внесок у розвиток астрономії у Харківському університеті, активно співпрацював з різними астрономічними установами України та СРСР, стимулюючи започаткування та впровадження планетних досліджень. Проте, незважаючи на масштабність особистості видатного астрофізика та значний суспільний інтерес до історико-астрономічних досліджень, обумовлений сучасними революційними здобутками астрономічної науки, зокрема й у галузі планетології, наукова біографія академіка М. П. Барабашова не була предметом спеціальних історичних досліджень, що і робить дисертацію Коваль Ю. Ю. актуальною.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконувалася відповідно до наукової програми 032 «Історія та археологія», яка була впроваджена на кафедрі українознавства, культурології та історії науки Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Проведене дослідження тісно пов'язане з кафедральною державною бюджетною темою НТУ «ХП» «Розвиток науки, освіти та культури Слобідської України другої половини ХІХ ст. – початку ХХІ ст.» (ДР № 0122U201252).

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що дисертація Коваль Ю. Ю. є першим комплексним дослідженням науково-організаційної, педагогічної та громадської діяльності академіка М. П. Барабашова. Зокрема, дисертанткою проаналізовано науково-організаційну діяльність ученого й доведено факти щодо запровадження та реалізації ним різних астрономічних

проектів. Рецензована праця суттєво доповнює історію формування підвалин та зародження харківської школи планетології, оскільки її авторкою проведено ретельний аналіз тематики наукових праць М. П. Барабашова, його учнів та послідовників. До здобутків дисертантки необхідно віднести результати проведеного історико-генеалогічного дослідження роду Барабашових; встановлення форм та напрямів громадської діяльності ученого з популяризації астрономічних знань, обґрунтування доробку М. П. Барабашова у напрямках науково-педагогічної та навчально-методичної роботи; ґрунтовне висвітлення ролі та внеску ученого у створення та діяльність Комісії з фізики планет Астрономічної ради АН СРСР тощо. Завдяки цьому подальшого розвитку набуло вивчення та переосмислення наукового доробку академіка М. П. Барабашова, більш рельєфною стала значущість одержаних ним наукових результатів. У цілому, виконане дослідження відтворює маловідомі сторінки історії розвитку астрономічної науки у Харкові у 1950-х – 1970-х рр.

4. Практична цінність одержаних результатів та рекомендації щодо їх подальшого використання.

Теоретичні результати, матеріали і висновки дисертаційного дослідження Коваль Ю. Ю. можуть бути використані для підготовки науково-довідкових праць та навчальних посібників з історії науки і техніки, історії астрономії, краєзнавчих студіях, а також реалізовані в освітніх процесах у закладах вищої освіти для підготовки курсів лекцій з історії України, історії науки і техніки, зокрема у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (на кафедрі українознавства, культурології та історії науки у дисциплінах «Історія науки і техніки» (бакалавр), «Історія української науки і техніки» (підготовка PhD), а також при підготовці фахівців з астрономії та планетології у відповідних закладах вищої освіти.

5. Повнота викладення матеріалів дисертації в наукових працях, які опубліковані автором.

Основні положення та результати дисертаційної роботи Коваль Ю. Ю. достатньо повно відображені у 16 наукових працях, з яких три статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, дві статті – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз. Матеріали дисертації пройшли належну апробацію на багатьох міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, 11 тез оприлюднено у збірниках конференцій. Наукові положення та висновки, представлені у дисертації, є обґрунтованими та детально розкритими у рукописі. Результати розв'язання поставлених завдань складають цілісне і завершене дослідження. За змістом дисертація Коваль Ю. Ю. відповідає паспорту спеціальності 032 «Історія та археологія».

6. Аналіз змісту дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації.

Дисертація Коваль Ю. Ю. є завершеною самостійною науковою роботою. Структура роботи є цілком обґрунтованою та переконливою, відповідає вирішенню поставлених завдань і реалізації мети дослідження: містить анотацію українською та англійською мовами, вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел з 553 найменувань і 13 додатків. Відповідно до сформульованих завдань було обрано і методика дослідження. Метою роботи є комплексний аналіз життя, наукової, педагогічної, організаційної та громадської діяльності академіка АН УРСР М. П. Барабашова, визначення внеску ученого у розвиток вітчизняної астрономічної науки та його впливу на організацію планетних досліджень в Україні та СРСР у середині ХХ ст. з метою створення достовірного наукового портрету ученого. Для досягнення головної мети дослідження авторка визначила та вирішила низку вагомих завдань. Окремо варто відзначити, що ці процеси потребували реалізації навичок глибокого наукового аналізу, кропіткої, системної роботи з архівними документами. Розділи дисертації є завершеними, цілісними і послідовно логічними.

У вступі дисертації обґрунтована актуальність роботи, сформульовані мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Визначено наукову новизну результатів, їх теоретичне і практичне значення.

Перший розділ «Стан наукового опрацювання проблеми, джерельна база та методологія дослідження» присвячений огляду наявної джерельної бази та історіографії проблеми, у якому висвітлено методику дослідження.

У другому розділі «Життєвий шлях М. П. Барабашова» представлено результати генеалогічного дослідження роду Барабашових. Дисертантка поетапно розкрила віхи життєвого шляху М. П. Барабашова у дорадянському та радянському періодах, суттєво доповнивши сторінки загальновідомої біографії ученого; проаналізувала меморіальні заходи, спрямовані на увічнення пам'яті М. П. Барабашова, детально розкривши інформацію про об'єкти астротопоніміки, названі його ім'ям.

У третьому розділі «Науково-організаційна, педагогічна та громадська діяльність М.П. Барабашова» авторка дослідила багатоаспектну діяльність ученого, детально розкриваючи здобутки науково-організаційної роботи, аналізуючи реалізовані та нереалізовані астрономічні проекти, якими він опікувався. Також вона простежила віхи педагогічної діяльності М. П. Барабашова у галузі вітчизняної астрономічної освіти, який викладав у багатьох закладах вищої освіти; показала масштабність громадської діяльності ученого з популяризації астрономічних знань, яка фокусувалася на організації аматорського астрономічного руху у Харкові, виданні значної кількості популярної літератури, лекційній та просвітницькій діяльності тощо.

У четвертому розділі «Науково-дослідна діяльність М. П. Барабашова» авторка вперше дослідила початковий період наукової діяльності ученого, під час якого він розпочав накопичувати спостережні дані за планетною тематикою, розбудовував перші власні дослідницькі стратегії. Це дозволило авторці роботи проаналізувати розвиток методів фотографічної фотометрії М. П. Барабашовим на підставі його особистого фахового досвіду. У дисертації встановлено, що застосування оригінальних методів та дослідницьких стратегій дозволило

ученому сформувати науковий колектив, на базі якого почала розвиватися наукова школа планетології. На підставі архівних матеріалів, вперше введених до наукового обігу, у розділі показано процеси участі Харківської астрономічної обсерваторії у радянській космічній програмі у 1960-х роках, які були організовані та відбувалися під безпосереднім керівництвом академіка М. П. Барабашова.

У висновках Коваль Ю. Ю. досягла мети дисертаційної роботи, продемонструвала власний погляд на поставлені у роботі науково-практичні завдання та аргументувала пропозиції щодо їх вирішення.

7. Достовірність отриманих результатів та висновків.

Достовірність отриманих результатів зумовлено поставленими метою та завданнями, застосуванням широкої джерельної бази, а також використанням відповідної методології дослідження. Крім того, достовірність заявлених положень обґрунтовується комплексним підходом у вивченні визначеного об'єкта, що також зумовлює і низку певних методів, які були використані в процесі дослідження. Висновки є логічними і демонструють високий фаховий рівень дисертантки.

8. Оформлення дисертації, дотримання вимог академічної доброчесності та повнота викладення наукових положень та результатів в опублікованих працях.

Дисертація Коваль Ю. Ю. виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності, отримані результати надають підстави стверджувати про оригінальність роботи. У тексті містяться авторські ідеї, використання здобутків інших науковців без посилання на їх роботи не виявлено.

Основні ідеї авторки та результати проведеного дослідження викладено у п'ятьох наукових фахових публікаціях, а також дисертантка активно брала участь у міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних

конференціях, під час роботи яких було проведено апробацію положень та наративів, викладених у дисертаційному дослідженні.

9. Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційну роботу Коваль Ю. Ю., її актуальність, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, вибір методологічних підходів, історіографічної та джерельної бази – варто зазначити деякі зауваження та дискусійні положення, зокрема:

1. На нашу думку, джерельну базу роботи варто було б розширити за рахунок значно більшого використання джерел особового походження, зокрема мемуарних та усно-історичних матеріалів.

2. Враховуючи внесок М. П. Барабашова у розвиток руху аматорів астрономії у Харкові, який і сам починав як аматор, проте згодом став фаховим астрономом, було б доцільно більш детально розглянути його діяльність зі створення аматорських астрономічних гуртків (с. 62, с. 103–105).

3. Авторка докладно проаналізувала наукові праці М. П. Барабашова. Варто було б окремо зазначити, як ідеї та напрацювання ученого застосовувалися у подальшому в Харківській астрономічній обсерваторії, де продовжували працювати представники кількох генерацій наукової школи планетології.

4. Подекуди у тексті дисертації місцями виявлено стилістичні неточності та мовні елементи, характерні для російської мови.

Зазначені зауваження і рекомендації, які носять дискусійний характер, не знижують в цілому позитивного враження від дисертації Коваль Ю. Ю. Наукова новизна та практичне значення проведеного дослідження не викликають сумнівів.

10. Висновки.

Дисертація Коваль Ю. Ю. виконана на належному фаховому рівні, є завершеною науково-дослідною роботою, яка містить науково-обґрунтовані

результати, має наукову новизну та надає перспективи для подальших наукових розвідок. Тема дослідження відповідає галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» та спеціальності 032 – «Історія та археологія».

За змістовним наповненням, новизною, важливістю наукових результатів дисертаційна робота Коваль Юлії Юріївни на тему «Науково-освітня, організаційна та громадська діяльність академіка АН УРСР М. П. Барабашова (1894–1971)» відповідає вимогам п. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціальної вченої ради Закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, та вимогам до оформлення дисертації згідно з наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40, а її авторка, Коваль Юлія Юріївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 «Історія та археологія».

Рецензент – кандидат історичних наук
доцент кафедри українознавства,
культурології та історії науки
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

МГ

Марина ГУТНИК

« 05 » травня 2025 р.

Підпис *Марина Гутник*
ЗАСВІДЧУЮ:
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
Марина Гутник
" " 20__ р.

